

הגיבת ואמרה: "דעתו של אבי אינה נזהה מכך שהכתבה תלולה בסלון. הוא טוען שהכתבה היא פרטית וrintימית, ואם כבר תולים אותה על הקיר - יש לתלות אותה על קיר חדר השינה".

במאמר זה, ברצוני לעמוד על כמה פרטי הלכות שבחויבי הכתבה, היוצרים מעודדים יחס אישות וԶוגיות ראויים.

A. עם חוב כתובה

נחלק התנאים האם חוב הכתבה הוא מדאורית או מדרבנן:

איתמה, אמר רב נחמן אמר שמואל משום רבבי שמעון בן אלעזר: הרים תקנו להם לבנות ישראל, לבתולה מאטיס ולאלמנה מנה... רבנן שמעון בן גמליאל אומר: כתובות אשה מן התורה. (כתבות ע"א)

לפי התנאים הסבירים שהכתבה היא דרבנן, מביאה הגמרא את טעם התקנה: רבנן סבר: טעמא מאי תקינו רבנן כתובה? כדי שלא תהא קללה בעינוי להוציאה. (כתבות לט ע"ב)

כיצד علينا להבין את הנימוק "שלא תהא קללה בעינוי להוציאה"? מצינו בכך דעתות שונות בראשונים:

1. דאגה לאישה

היות והאישה מתגרשת בעל כורחה והיא חסרת אמצעים, הרים דאגו לאינטרסים שלה באמצעות הכתבה. תפיסה כזו העלו התוספות בוגען לאלמנה, שם השיקול "שלא תהא קללה בעינוי להוציאה" אינו דלונטי:

תימה לר"י, כין דעתם שלא תהא קללה בעינוי להוציאה – אלמנה, מאמי תקינו לה רבנן כתובה? לא היה להם לתקן אלא לגרושה בלבד!

אופייה של הכתבה

יעמד נא דוד לפני כי מצא חן בעינוי... ונפקד מקום דוד.

(שמעאל א' ט"ז, כב, כ', כה)

בביתך נואה קדר – עד דעיך נאמענו מאר.

(ע"פ תהילים ע"ג, ה)

מנาง נפוץ בין זוגות הנישאים הוא לכתוב כתובה מהודרת ומקושטת, אותה תולים ברוב פאר והדר במקום בולט בסלון. מנาง כוה או דומה לו – עתיק יומין הוא, כפי שמסתבר מכתבות עתיקות, מהודרות ומקושטות, שנמצאו בגניזה.

כשנישאתי, אשתי רצתה בכתבה כזו. כבחור ישיבה צער שישים לא-זומן מסכת כתובות, לא הסכמתי אליה. הלווא הכתבה נכתבה למקרה אסון של גירושין או אלמנה חיללה, ומדוע נרצה לקשטה ולהלולה בסלון? הלווא את פוליטה ביטוח החיים בודאי שלא נתלה בסלון. טוב שננצנעה, ולעלום לא נזקק לה.

לימים, חזרתי למסכת כתובות, הפעם לא כתלמיד אלא כמלמד. מצאתי בחובי הכתבה הרבה מעבר לפוליטה ביטוח לאישה. הכתבה אינה מתרת רק אופציית לסיום הנישואין, אלא מציעה גם דרכי למים. הכתבה משרטת תשתיות לחוי אישות וΖוגיות מלאים ועשירים. אכן, מנาง נאה ויפה נרגע עם ישראל לדורותיו, לעטר הכתבה ולתת לה מקום של כבוד במרכז הבית.

עד כמה נתפסת הכתבה כמסמך אינטימי המשקף את יצירת הוגיות יעד הספרור הבא:

הוזמנתי לבית של תלמידה, ובוואדי ממתין לאיסוף האנשים התעניינתי בכתבבה שהיתה תלולה בסלוןם. ספרתי לבעלת הבית את גלגוליו דעתיו על הכתבה, היא

2. דאגה לאישות

מעבר לדאגה לאינטרסים הפרטניים של האשה, משקפת הכתובה דאגה לקיום האישות והוגיות שנוצרה. מוסד הנישואין והי הנישואין הינם ערך חשוב ביהדות, והואיל חפצים בהמשך קיום הנישואין לאחר שנוצרו.

כיצד מנסים חז'ל לשמר את קשר הנישואין?

א. בצדזה מלאכותית - על ידי שמעיריים קשיים כלכליים על הבעל הבא לגורש את אשתו, ומילא הוא ממשיך להיות אליה למרות שתיה רוצה באחרת.

ב. בצדזה מהותית - על ידי שהפכו קשר הנישואין לקשר מהיבר, שא-אפשר לפרקן במלות, הרי שmailto כל הקשר בין הזוג ויחסם לזוגיות נושאים אופי שונה לחלוון מאופים בקשר לא-מונייב. כמו כן, הקשי בפרקן הקשר מגביר את המוטיבציה של בני הזוג להשיקע בקשר, לקיימו ולהפכו לקשר בר קימא.

יתכן שהמתה שבין הדאגה לאישה לבין הדאגה לזוגיות עומדת ביסוד מחלוקת תנאה-קמא ור' יוסי בר יהודה, בנוגע לכתובה אונסה:

תנייא אידך: אף על פי שאמרו 'אונס נתן מיד'... כשהצתה היא - אין לה עליו כלום. מות - יצא כסף קנסה בכתובתה. רבי יוסי ברבי יהודה אומר: יש לה כתובהמנה.

במאי קמייפלגי? רבנן סבריו: טעמא Mai תקינו רבנן כתובה? כדי שלא תהא קלה בעניין להוציאה, והא לא מציז מפיק לה. רבי יוסי ברבי יהודה סבר: הא נמי מצער לה עד דאמרה היא לא בעניא לך'. (כתובות לט ע"ב)

לדעת חנא-קמא, הכתובה ניתקנה בשל דאגה לאישה, וכיון שmailto האונס אינו יכול לגורש את אונסתו בלבד רצונה - אין צורך בכתובה. לדעת ר' יוסי בר יהודה, הכתובה ניתקנה בשל דאגה לאישות ולוגיות, ובלי התמראין הכלכלי של הכתובה יש חשש שהבעל ידרדר בכוונה את הנישואין כדי שהאישה תבקש להתגרש ממנו. לאחר שתיקנו חכמים כתובה גם לאונסה, הבעל ימנע מלדרדר את הנישואין.

ואומר ר'י, דמותך שהוצרכו לתקן בגרושה שלא תאה קלה בעניינו להוציאה, תקינו נמי לאלמנה ממשום חינה. ומהו, לכתילה לא היו מתקנים ממשום חינה.

הביתוי "חינה" מופיע בכמה מקומות בתלמוד בנוגע לכתובה אישה¹. רשי' מפרש באופן עקבי: "משום חינה - שימצאו האנשים חן בעניין הנשים ויהיו נשאות להן, שלא תדאגה להפסיד כתובתן" (כתובות פר ע"א ד"ה לכתובה) התקשו בפירוש זה, לאיש יותר מאשר לאישה. התוספות (כתובות פר ע"א ד"ה לכתובה) התקשו בפירוש זה, ופירשו להיפך: מטרת התקנה שהנשאים תמצאנה חן בעניין האנשים. מסכם הריטב"א: רבי יוחנן אמר: לכתובה אשה ממשום חינה. פריש רשי' זיל, שימצאו חן האנשים בעניין הנשים. והקשו עלייו, דהא יותר משהאיש רוצה ליsha, אשה רוצה להנשא? לכך פירשו בתוספות כדפריש ר"ח זיל, שתמצאנה הנשאים חן בעניין האנשים ויקפצו עליהם בעליין.

(ריטב"א, כתובות פר ע"א ד"ה רבי יוחנן)

התוספות, כפי שראינו, מבנים לשיטות שכחות האלמנה בתקנה לטובת האלמנה, כדי שייהו אונשים שיינשאו לה. הפנו-יהושע מרחיב תפיסה זו לכל הכתובות:

ולמאי דפרישית בסמווק, יש לישב גם כן דלאמן דאמר 'כתובה דרכני' נמי, עיקר תקנתא דכתובה - לאו ממשום האי תקנתא, שלא תהא קלה בעניין, תקנו, אלא ממשום חינה, בין באלמנה בין בתוליה. ולמאי דאמר 'כתובה בתולה דאוריתא' - באלמנה ממשום חינה. אלא הא דמסקין בכמה דוכתי, "טעמא Mai תקנו חכמים כתובה, שלא תהא קלה להוציאה" - הינו לעניין שאסור לשחות עמה בלבד כתובה ושלאי ליחד לה מטללים בכתובה ושלאי תמחול. כן נראה לי.

(פנו-יהושע, כתובות לט ע"ב ד"ה בא"ד)

¹ יבמות לח ע"ב; כתובות פר ע"א; פה ע"א; צו ע"ב; גיטין לה ע"א; מט ע"ב; עריכין כב ע"א-ע"ב;

ב. כתורת הלתוּה

בשווית התשב"ץ מובא מנהג מעניין בנוגע לכותרת בראש הכתובה, אף כי הוא שלול אותו:

ויש מקומות שמתחלין 'בשם ה' אל עולם', כמנג היושמעאים. ואינו כמנג חכמים זיל, שהרי עשו יום טוב כשהבטלו הזכרת השם מהשטרות, כמו שנזכר במגלת תענית ובראשון מראש השנה, לפי שלמהר פרע זה את חובו ונמצא השטר מוטל באשפפה. (שות' תשב"ץ ח'ג ס' שע)

הביטוי "בשם ה' אל עולם" לקוח מהפסק אודות אברהם אבינו, "זיטע אל של בברא שבע ויקרא שם בשם ה' אל עולם" (בראשית כ"א, לג). התשב"ץ מפנה למגילת תענית, המתארת את התפתחות הזכרת השם ה' בשטרות:

בתלטאות תשרי בטלת ארכרטא מן שטריא. מפני שגורלה מלכות יון הרשעה שמד על ישראל, ואמרו להם: כפרו במלכות שמיים, ואמרו: אין לנו חלק בא-להי ישראל, ולא הי מוצירין שם שמיים בפייהם. וכשתקפה יד בית השמונהיא, התקינו שייחו כותבין שם שמיים בשטרות. וכך הי כותבין: 'בשנת כך וכך ליוחנן כהן גדול, דהוא כהן לא-על עליון'. וכששמעו חכמים בדבר, אמרו: וכי מוצירין שם שמיים בשטרות? למהר זה פורע את חובו וקורע את שטרו, ונמצא שם שמיים מוטל באשפפה ובטלום, ואותו היום עשווה יום טוב.

(מגילת תענית ליכטנשטיין), הסכולין ד"ה בתלטוא בתשרי

ניתן להסיק ולנסח את שיטת ר' יוסי בר יהודה בניסוח היובי: הכתובה תשמש כתריצת לבני הזוג להשكيיע בקשרי האישות והזוגיות שביניהם ולפתח אותם.

ואמנם, הרשב"א בכמה מקומות עמד על הקשר הפסיכולוגי שבין "קללה בעניין להוציאיה" לבין "בעילת זנות". ככל שהאישה מרגישה פחות בטוחה בקביעות הנישואין - כך יחסה לנישואין אלו פוחת:

מידי הוא טעמא, אלא כדי שלא תהא קללה בעניינו להוציאיה – הכא הא לא מצי מגרש לה. ואייכא למידך, דבכתובות בראש פרק אע"פ משמע דלאו היינו טעמא דר' מאיר, דהא תנג, ר' מאיר אומר: כל היותר לבתולה ממאתים ולאלמנה ממנה – הרוי זו בעילת זנות. ודיק בגמרה "כל היותר" – ואפילו בתנאה. אלמא קסביר ר' מאיר תנאו בטל ואית לה, דביוון דאמר לה לית לך אלא מנה – לא סמכה דעתה והויא בעילתו בעילת זנות. אלמא, לאו משומ שקללה בעניינו להוציאיה לפני שאין לה הוא, אלא משומ דמשויא בעילתו בעילת זנות, ואף על גב דאית לה. ומסתברא לי דחד טעמא הוא, דהכי נמי הבי קאמר: "בדי שלא תהא קללה בעניינו להוציאיה" – דביוון שכן, אף היא לא סמכה דעתה שיעכבה אצלה, והוא בעילתו בעילת זנות. שאם על פחתה כתובתה שהתנה עמה הבועל – לא סמכה דעתה שלא יגרשנה, ומשויא בעילתו בעילת זנות, ואף על גב דלאו יגרשנה אית לה – זו שאין לה לא כל שכן.

דכוון דשאар בעלי דעת כותבין לנשותיהן זהה לא כתוב, או שנאבדה כתובתה – אף היא לבה נוקפה ואומרת 'למחר הוא מגרשה לפי שהיא קללה בעניינו להוציאיה', ועשה בעילתה בעילת זנות. (רשב"א, ימות קוג ע"א)

הרמב"ם משתמש בפתחה זו בראש חלק מצוות ולא-תעשה של ספר המצוות (מופיע בספר המצוות מהר'). פרנקל) ובראש כל ספר מ"ד ספרי הדת החזקה (ראה יליקט שניוי' נסחאות אודות ראש הספר במהר' פרנקל). אף בנו של הרמב"ם השתמש בפתחה זו בראש כמה מתשובותיו (א; פ"ב). להבדיל, בקוראן יש פתיחה דומה בראש כל פרשה (חויז' מפרשנה ט' - פרשה התשובה), "בשם אליהם הרכמן והרחום". וכונו שקראי פעם באיה מקום שבנקודה זו הושפע הרמב"ם מהאיסלאם.

בעל שרצה ליתן לאשתו מזונותיה הראיות לה, ותהי אוכלת ושותה לעצמה והוא אוכל ושותה לעצמו – הרשות ביהו, ובלבך שיאכל עמה מליל, שבת ליל, שבת.

העובדת שהרמב"ם מורך במסגרת הדיון בפרטיו חובת מזונות את חותמת הבעל לשבת ואוכל עם אשתו, ולא רק את חותמו לספק לה את מזונותיה, מאירה באור שונה להלוטין את אופי חיוב המזונות.

חיוב מזונות האישה אינו חיוב ממוני-כלכלי גידיא, לספק לאישה את צרכיה, אלא חיוב שהוא אישותי במחנותו: אחת הדריכים בהן מפגין הבעל את חיבתו לרעייתו היא באמצעות סיפוק צרכיה ובאכילה משותפת. בסיסו של דבר, החיוב המזונות אינו חיוב ממוני, אלא חובת אישות הבאה לידי ביטוי גם בצורה ממונית של סיפוק מזונות בפועל. לא בכדי נכרכו ייחידי "שער, כסות ועונה" (שםות כ"א, י), שכן אופי שלושת החובים הללו זהה – שלושתם הם ביטויי אישות.

הרמב"ן עמד בהרחבה על הדמיון שבין חיוב האדוון במזונות אשת בעבד העברי לבין חיוב הבעל במזונות אשתו:

"יעיצאה אשתו עמו" – כתב רשי"י: "ובci מי הבנינה שתצא? אלא מגיד שהקונה עבד עברי חייב במזונות אשתו ובנו". ומדרש חכמים הוא...

ולא נתרבר לי, בדיון זהה, אם מעשה ידי האשה והבנים לאדון כל הימים אשר יון אותם. והנראה בעיני שהוא נכנס למקום הבעל, כי חמללה התורה על האשה והבניים, שהייהם תלויין להם מנגד, מצפים לדיי הבעל, ועתה שנמכר – יאבדו בצרתם. ולכן צוה את האדון אשר הוא לוקח מעשה ידיו להיות להם במקומו. ואם כן, לא יהיה על האדון רק חיוב הבעל בלבד, יקח מעשה ידייהם כאשר יעשה הבעל יון ויפנים... ואף על פי שלא היה הוא חייב במזונותם מדין התורה, כמו שתנתבאר בתלמוד בכתובות, אבל בין שדרך כל הארץ לפrens אדם אשתו ובנו הקטנים, צוה הא-ל ברוחמיו להיות הקונה כאב רחמן להם... ושוב מצאתי במקילתא אחריתא דרכי שמעון: "אם בעל אשה הוא" – מה

ובמקביל במסכת ראש-השנה:

בתלתא בתשרי בטילת אדרטה מן שטריא, שגורה מלכות יון שמד שלא להזכיר שם שמות על פיהם, וכשגרה מלכות חמונאי ונצחים – התקינו שיוחיו מזכירין שם שמות אפלו בשטרות. וכך היו כתובים: 'בשנת כך וכך ליהנן כהן גדול לא-ל עליון'. וכששמו אכמים בדבר, אמרו: למחר זה פורע את חובו ונמצא שטר מוטל באשפה, וכייטלים. והואו היום שעשויהם יום טוב.

הסיבה לביטול הזכרת שם שמות בשטר הוא מלחמת סופה של השטר, "למחר זה פורע את חובו וקורע את שטרו, ונמצא שם שמות מוטל באשפה". וזה אכן סופם הצפי והרצוי של רוב השטרות.

ברם, בוגע לכתחבה – אף על פי שאף היא שטר, יש הבדל מהותי בין לבן שאדר שטרות בנוגע לסופה הצפי והרצוי. הציפייה, התקווה והתפללה היא שטר הכתובה לעולם לא יפרע, משומ שנסיושאין אלו לא יפסקו לא בגירושין ולא באלמנות. נהפוך הוא; שטר הכתובה לא ניתן אלא כדי שהוא לעולם לא יגיע לפירעון. אם כן, אדרבה – כדי לבטא ולשקף ציפייה זו, בדוקא יש לכתוב "בשם ה' אל עולם" בראש הכתובה.

ג. חיוב מזונות

אחד מחובות הבעל לאשתו הוא חיוב מזונות. כך נאמר ונשנה בכתובה:
ואנא אפלח ואוקיר ואייזן ואפרנס... ויהיבנא ליכי... ומזונכי.

כהרמב"ם דין בחוב מזונות, הוא קובע הלכה מפתחה:

מכאן היה רוחה להוכיח רבנו אליהו, דאדם מחויב ללימוד תינוקות ולעשות מלאכה לzion ולפרנס את אשתו, מדקאמר "אני זן ואני מפrens" דהינו מרד של מלאכה, דמשעבד לה לעשות מלאכה, לוונה ולפרנסת. (כתובות סג ע"א Tos' הר"ש משנץ ד"ה באומר)³

עוד ה比亚 ר' אליהו ראה מנוסה הכתובת:
ועוד היה אומר: מספר כתובות נלמד, שכותב יאנא אפלח ואוקיד ואוזן – דמשמע יפלח ויעבד עבורה.

יש שחלקו על דברי ר' אליהו, שהבעל מחויב לעבוד על מנת לעמוד בהתחייבויותיו לאשתור⁴. ראשונים אלו טענו שמדובר לא מצאנו שכופים על אדם לעבוד ולהרוויח כסף כדי להחויר חובות. הממון שיש לו משועבד לפערען חובותיו, אך הוא אינו חייב להרוויח כסף נוסף כדי להחויר חובות. המקום היחיד שמצאנו בו חיוב על האדם להרוויח כסף נוסף כדי להחויר חובות. שעליו אמרה הتورה: "אם אין לו ונמכר לעבוד כדי להרוויח כסף הוא גנב, שעליו אמרה הتورה: "אם אין לך ובגנבתו" (שמות כ"ב, ב). הראשונים החולקים על ר' אליהו מוכחים מדרשת הגמרא בקידושין (ח ע"א) - "בגניבתו - ולא בכפילה; בגניבתו - ולא בזוממו" - שמכירת גנב לעבד היא מקורה היחידי, ואין למודמנה ולהרוויח אותה למקרים אחרים. וכך כתוב

האי טעמא נמי אין אדם מחויב להשתתך בפרנסת אשתו, דכי היכי דרשין "זונמיך בגנבתו – ולא בזומו", פרק קמא דקידושין, הכי נמי (שווית מהר"ם מרונברג חז"ס שפ"ז) שיזון זלא באשתו.

ובן בתוספות ד"ה באומר; בתוספות ר"א"ש ד"ה באומר; ובריטב"א ד"ה באומר.

⁴ השינוי במחוברות בו ע"א [עמ' 263]) איזו מחלוקת אם ראיות ר' אליהן ובכלל זאת מסכים לעצם הדין:

הוּא חַיֵּב בְּמִזְוֹנָתָיו, אֶלָּא לְאַשְׁתוֹ וּבְנִגְיָאוֹ חַיֵּב בְּמִזְוֹנֹתֵיהֶן".
(רמב"ן, שמות כ"א, ۲)

מעתה, מעניין יהיה להשווות בין פרטיו חיוב האדון במצוות אשת עבדו העברי לבין פרטיו חיוב הבעל במצוות אשתו. באמצעות השוואת זו נוכל לבודד ולזהות את הרכיבים בחיוב המזונות שהם חובת אישות צרופה, שכן ברכיבים אלו האדון ודאי לא נתחייב. בכך נידון דין, אין האדון מחויב לאכול עם אשת עבדו 'מליל' שבת לילדי שבת'.

ז. זאנא אפלח

כונח הרחובה ממח'יב הבעל:

יונה אפלם ואוקיר ואיזון ואפרנס.

ושנינו במשנה בכתובות:

המודדת על בעלה – פוחתין לה מכובתה... וכן המודד על אשתו – מהמייני על תחובתך... (משנה כתובות סג ע"א)

מיובי מוגדר ומיכון מוגדר? הגמרא מבירה נקודה זו:

מודדת ממאי? רב הונא אמר: מתmeshish המטה. ר' יוסי ברבי חנינא אמר: מלאכה.

תנו: "וַיֹּאמֶר מֹרְדֹךְ אֶל־אָשָׁתָו בְּשִׁלְמָה לֵאמֹן דָּא מַר מַתְשִׁמְישׁ - לְחֵי,
אֲלָא לֵאמֹן דָּא מַר מַמְלָאכָה - מַיְ שׁוּבֵד לְהָ? (כתובות סג ע"א)
איי בָּאוּפֶר אַיְנִי זָן וְאַיְנִי מִפְרֶנסָן".

מכואר בגמרה שבעל המورد מלאכה הוא בעל האומר 'אני זו ואני מפנס', מכאן הוכיה ר' אליעזר מפריש שהאיש משועבד לאשתו לעשות מלאכה ולהרוויה כסף כדי שיווכל למלא את חובותיו כלפיו - לזונה ולפרנסת:

הרא"ש, תלמידו של המהר"ם, מאיריך בענין זה בנווגע לבעל חוב רגיל:

ועל הדבר الآخر אשר נסתפקו בו חכמי ברגש, אם יהא רשאי שום יהודי מוציא שטר חוב על יהודי אחר, לתפוס גופו בכח אותו שטר חוב, אף על פי שהיה כתוב בשטר שם המלוה – דבר ברור הוא, שאם אין להזה ממון לפreauע, לא יתפוס המלווה גופו של להה וישתעבד בו או ימכרנו בשבייל חובו. דודקא בשליל גנבה הוא נמכר, דעתך: "ואם אין לו נמכר בגנבתו", ודרשו חז"ל: "בגנבתו – ולא בכפילה; בגנבתו – ולא בזוממו", והוא הדין "בגנבתו" – ולא בחובו. (שוו"ת הרא"ש כלל ס"ח ס"י)

הרא"ש עוסק רק בבעל חוב רגיל, ולא ברור מהי דעתו בנווגע לחוביו הכתובה. מקור להבחנה בין חוביו הכתובה לבין בעלי חוב רגילים מצאנו בՐיטב"א:

מכאן הוכחה הר' אליהו פריש ז"ל שהיבב הבעל להשכיר עצמו למלאה כדי לzon את אשתו... וזה ודאי דין חדש מאד, שכיווף על מזונות מה שאין כופין כן לבעל חוב. (Րיטב"א כתובות סג ע"א ד"ה באמור אני)

ההבדל בין בעל חוב רגיל, אותו אין כופים לעבוד אפילו לדעת הריטב"א, לבין הכתובה, עליה כופים על האדם להשכיר עצמו לעבוד כדי למלא את חובו, מוסבר שוב באופיים הייחודי של חוביו הכתובה.

ראיינו לעיל, כי חוב מונות האישה אינו חוב ממש גריידא כשאר חוביו ממש, אלא חוב אישות הבא לידי ביטוי בתשלומי ממש. כיוון שהוחזק אישות, מוכן שיש על האדם גם חובה להשכיר עצמו כדי לספק מונות, שהרי אין כאן רק חוב ממש אלא חוב לדאג לטובתה ולשלומתה של האישה, וחלק מחובות הדאגה הוא הנכונות להתחמץ ולבוד כדי לספק לה את צרכיה.